

Iratzederren munduak

PATXI EZKIAGA LASA

Uka ezina da artegintzaren edozein esparru hartzen dugularik ere berarekin erlazonaturiko oro eztabaidagarri gertatzen dela. Hau are eta egiago fortunatzen da poesiaren kasuan, bere izatearen, bere zereginaren muina bera hain era ezberdinetan hartzen baita. Dena den, esan dezagun azken batez erizpideek funtsean bi ildo ongi be-reiztuetatik abiatzen direla: hots, batzuentzat olerkariaren sinismena artearen izakera BATIKOarekin loturik dago. Zentzu horretan poeta egu-neroko begi arruntarentzat ikustezinak diren egien bisita izan duen gizon emakurnea da, nolabait trszendentziaren muga irristakor eta iheskor horretan kokaturiko zerbait, mundu preternatural eta suprana-turalaren esparrua, poetak ikuspegi iradokikorraren bitartez subjeti-bizatuko duena. Beste batzuk, ordea, idazlea eguneroko ingurugunea-rekiko obligazioaren uztarpean jarri nahi izaten dute, bere zeregina eguneroko munduaren fikzioetaz arduratzea delarik.

Iratzeder non kokatuko nukeen galdetuko bazenidate lan nekeza gertatuko litzaidake hautaketa egin behar izatea, hain zuzen ere, nire ustez, arlo biak ukitzen dituelako, bere olerkigintzaren sasoi ezberdi-nen arauera, errealitateaz gain existentzia ere islatzen baitu doniban-dar poetak. Horregatik uste dut, nire oraingo lana poetaren bere lana-rekiko harreman subjeliboa argitzean datzala! Eta uste ere uste dut mintzaira poetikoaren berezitasuna kontutan hartuz hiru galdera hauei erantzun beharko diedala.

- Zer da deiadar mitikoa.
- Zein da mitoaren helburua.
- Nondik datorkio, non lortzen du mitogileak bere jakituria.

Galdera horiek edozein iharduera poetikoaren erraietan daudela

sinisten dugunok badakigu norberaren esperientziaren jabe izateko borrokak markatzen duela gizon emakumea, bere egiazko nortasunaz jabetzeko burutu behar izan duen ahaleginak.

Beraz, esperientzia pertsonal horren jabetzea hain garrantzizkoa baldin bada, —eta hala da— esperientzia horren aniztasunaren, sako-neraren, tipifikazioaren arabera gertatuko da iharduera poetikoa. Zera esan nahi dut, arras ezberdinak izango direla esate baterako Ted Hughesen poesiaren iturburua eta Iratzederrena. Sylvia Plath bere lehen emaztearen suizidioaren ondoren beste bi bider ezkondu den gizonaren bizimodu larrimindu eta markatuak nahi ta ez izan behar du arras ezberdina urteak monastegiko hegalean babestuta eman dituen poetarekin konparatuta.

Biak izango dira subjetoak eta, beharbada obsesiboki autobiografikoak, neurri batean edo bestean ez bait dago hortik ihes egiterik. Halere bada beste mundu bat, norberak sortua ez izan arren ere, kanpoagokoa izan arren ere, gure mundu sentsorialaren bidez asimilatzen duguna, dialektikoki noski, errealtate guztiak bezala, kontrako indarren arteko borrokan jasotzen bait dugu egiazko jakituriaren iturria.

Bai gure kreakuntzaren mundua eta bai eraginaren mundua MITOEN eta SINBOLOEN bitartez adierazten eta partaidatzen dugu gizakiok. Hain zuzen ere honen argitzea izanik gure gaurko ihardueraren helburua, gero zehaztasunez eta indarrez itzuliko gara arlo horretara. Lehengo ordea, gaiari legokiokeen giroa eta erritmoa jarri nahi nituzke, ihardunaldian zehar euskarri eta erreferentzi puntu gerta dakigun.

Iratzederren poesiaren sinbologian IRATZEak eta HAITZAK, dudarik gabe, toki guztiz berezia hartzen dute baina barru barruan daudakan zalantza da zera jakitea: Noraino diren lilurapen eta katigutasun mentala, lasaitasun eta oreka naturala baino.

Bestalde, lehen aipatzen nituen indar preternatural horien lekukotzat jotzen ditudan iratze eta haitzaz aparte, hor dago BELOKE, beste maila bateko errealtatearen sinbolo gisa. Eta, hasiera hasieratik zenbait gauza aurreratu nahi nituzke honi buruz.

Besteak beste, garbi dago elizak betetzen duela eta, neurri batean, kontrolatzen Iratzederren olerkiaren harana: pertsonaia Jainkotiarak, fedegabeak, pentsakera iheskorra bera. Baina Iratzederren kasuan, sinbolo horrekin bat egin denez, Iratzederri elizak ez dio ekarri alde batetik AMETSA, IDEIA eta IRUDIMENA eta bestetik GIZON SENTSUAL eta FISIKOAREN arteko dibortzioa.

Horrez gain, fedegabeziaren arazoa sortarazten duenean, nolabait fedegabeen ikuspuntuaren printzipio nagusietako baten oihartzuna adierazten du, hots, elizak halako espiritualitatea sortu duela, gorputza kanpoan utzi eta energia mentala makaltzen duena. Esan beharrik ez Iratzederrek ez du horrela pentsatzen, baina erreportari bihurtzen daki, hala dagokionean.

Iratzederrek, azken batez, elizaren eraginaz markatutako kanpoko errealitatea aurkezten digu... eta bera gustora sentitzen da elizak interpretatu duen mundu horretan.

Bestalde, aurrera jo baino lehen, badago beste sinbolo bat arras kezkatu nauena, olerkari donibandarraren obran. EMAKUMEAREN sinboloa hain zuzen ere. Hortan ez dakit noraino har daitekeen Iratzederren poesia greziar eta hebertarren tradizioaren aurkako oihu gisa. Hau esan nahi dut: Robert Graves-ek THE WHITE GODDESS, Jainkosa Zuriaren sinboloa aurkezten duenean, tradizio horri leporatzen dio giza izakeraren arima eta gorputzaren arteko dibortzioaren ardura eta errua. Kristo aurreko VII. mendeko Ezekiel igarleari eta bi mende geroago bizi zen Sokrates filosofoari, homosexualitate intelektualaren asmatzaile direla esanez. Eta dudarik gabe, Sokratesek baztertu egin zuen Platonen Boreas eta Orithyaren mitoko egiari buruzko galdera. Geroztik, beti izan da mendebaleko elizan halako erlijio intelektualak, antifemeninoa, antimitikoa. Neurri batetan behintzat.

Beraz, ez dakigu noraino izan den formulazio ona meditazio hutsaren Jainkoa goraltzea *Mente Unibertsala*, *Ontasun* eta *Egia* esentzial gisa *Naturaren gaintik egongo dena*. Jainko berri hori *Alfa* eta *Omega* izango da, hasiera eta amaia, *Santutasun hutsa*, *Logika hutsa*, *emakumearen partehartzerik gabeko bizitza izango duena*. Baina zera honetan datza kaxa: egiazko Jainkoa, *Logosaren Jainkoa* pentsakizun hutsa bazen, *ontasun hutsa*, *nondik gaitza eta errorea?* Ala aparteko bi kreakuntza ongi bereiztuak *asumitu behar ditugu*, *egiazko kreakuntza espiritualak eta gezurrezko kreakuntza materialak?*

Kezka guzti hauen aurrean, noraino izan da Iratzederren poesia jauraulkirik, tronurik gabe Jainkosa horri, ez egipziarren *ISIS*-i eta *Rheari* baizik hauen kristau bariantari, *MARIA*, Jainkoaren *Amari*, *eginiko kantua?* Eta *duda aunitz izan arren*, beharbada *ausartu ere ausartu egiten naiz esaten Iratzeder saiatu egiten dela homosexualitate mitiko horretatik ihes egiten*. Besteak beste nahiko litzateke bere zenbait poema barru barrutik aztertzea.

Esate baterako, Jaunaren Hegala bere azken poemarioan Fran-

cok 1975an asesinatu zuen Otaegiren amari idatzitako "Behazue" poeman, mitifikatu egiten du amaren figura Jainkoaren ama bilakatuz, eta "Alargunak, nigar egin seme huni fereka.

Etor denak gaur nerekin

Goikoari otoizka" deiadarkatzen

du, Ama Ahalguztidunaren pareko eginez.

Halako zerbait gertatzen da Zeru Menditik liburuko "Amatto bihotz zabala" poeman amaren zereginaren aipamena egiten duenean.

"Ene bihotz barne huntan nik dudan on guztia
zuk dautzazu sortzez ala haurrean ichuria"...

Itxuragabe aniztu genitzake zitak bere bost poema liburutan Pindar eta Lanoko "Zeruko maitea"-n, Zeru Menditik liburuko Zokorri eta Heldu Zaikunari poematan, Argiz Argiko "Arantzazurat" eta Uhaineri Nausi-ko "Arantzez beteko Ama bihotza" poematan.

Maria, EMAKUMEA, Euskal ama izango bait zaigu, SINETS IDUZKI eta IDUZKI ITSASO... ia ia Robert Gravesen JAINKOSA ZURIAREN ildo berean.

Hori horrela izanik, eta nolabait mito hau baldin bada bene benetan MITO ZENTRALA funtsezkoena, beste guztiak horren argitze hutsak direla esan beharrean gaude, oinarrizko URRADURA hori sendatu nahiko luketenak, poetaren rola —mitogile den heinean— SENDAKARI izate horretan definituko lukeena.

Horren arabera, Iratzederrek sortzen eta erabiltzen duen moduan, MITOA eta bere agerpen iradokikorra den SINBOLOA, superstizio arkaiko gisa har daitekeen zerbait da eta poeta oro —nahiz erromantiko eta subjeto, nahiz klasiko eta objeto, hala hitzegiterik balego— MITOGILE da, mundua berrizendatzen duen mitogilea, hitz ezagunak birreratuz eta berriak asmatuz.

Poetak orohar, zeregin mitikoa dauka, nolabait naturaren indar adierazezina eta gizon unatuaren ahulezia uztartzen dituen heinean. Eta Iratzederengan zerbait nabaritzen bada, horixe da, aipatu duguna, gure gainean eta barru barrutik dugun HERBESTE, KANPORATZE zentzu hori sendatu nahi baitu.

Ildo honetan zilegi bazaigu zertxobait barrurago jotzea aurrekoaren zentzuari jarraituz, instintoaren eta sentimenduaren energia arkai-koak besarkatu eta humanizatzen dituen ERLIJIOA bera ere mito litzate-

ke Iratzederren poesian ikusten denaren arauera, hori gabe botere horiek kaosaren sortzaile bait lirateke.

Beraz, poema idaztea, historia kontatzea, deabrua hezitzea da eta MITOA eta SINBOLOA sendaketa sikiko baten historia objetibatua, gure erroko dramarekin eginiko hitzarmena. Tragediarekin gertatzen den bezala, mitoaren funtzioa ere gaitza egozte da, poeta komunitatearen sendagile, SHAMAN-a bilakatzen delarik.

Iratzederrek izugarritzko argitasunez ikusi du mitoaren zeregina egiaztatuko duen sinboloa bitartekoa dela, artekaria. Ikusi bestela nola formulatzen digun guzti hori Pindar eta Laño bere lehen poemarioan.

Bere hegalk zabalik hegaztin baten pare
iduri du joan nahia maldatik airez aire;
bainan lurrari josia egoten da halere
munduari emateko zer nahi lore. (P.L. orr. 53)

Asko dira sinboloaren zeregin SENDAKARI hau adierazten duten Iratzederren poemak baina bakan batzu besterik ez ditut aipatuko. Liburu bereko ZOKORRI poeman hauxe irakur dezakegu:

...nik dautzut irabaziko oraiko Eskual gudua...
...egun osoa naiz zuretzat hiltzen zeru alderat kantari...
...Chuti ditela euskal hezurak, lurpetik chuti eskual ondarren begira...
(P. L. orr. 125)

Sendakari eta ZUBIGILE. Beharbada MITOAREN sinbolismo ZUBIGILE hau gero berriz aztertuko badugu ere, aipatu behintzat aipatu nahi nuke, Iratzederrek agian gehien azpimarratzen duen zeregina horixe izanik. Gogoratu bestela zer adierazten digun Argiz Argiko "Ba, ttiki" poeman,

Mundu bat bada, ttiki, bat, bi eta hiru:
gu gauden mundu hau, lur, bertze hura zeru,
hirugarrena berritz bai lur eta zeru.

Iratzederren sinbologiaren iturriak

Nire ustez haseran aipatzen nuen oinarrizko MITO haren egiaztatze sinbolikoaren ura sei iturri ezberdinetatik datorkigu batez ere. Honek ez du esan nahi sailkatze hau behin betikoa denik, horrela egitea bidezkoa iruditu zaidala baizik eta gogarte luze eta azterketa guztiz sakonaren ondoren gainera, begi zorrotzez miatu baititut Iratze-

derren poema guztiak, orain arte kaleratu dituenak behintzat. Hauexek lirerateke:

Judutar eta Kristau tradizioarekin lotuak
Naturarekin loturikoak
Historia eta geografiarekin zerikusirik dutenak
Apezaren zereginarekin loturikoak
Euskararekin loturikoak
Bizitza prozesu dialektiko gisa hartzetik datozenak

Egia esan, halako ikastaro baten muga estuetatik haruntz legoke Iratzederren obran aurkitu dugun materiale guztia erabiltzea, eta horrexegatik hitzaldi honen koordinatan sar daitekeenera mugatu beharko naiz.

Judutar eta kristau tradizioarekin loturikoa

Izenburu hau ematean, batez ere BIBLIA dela Iratzederren sinbologiaren iturbururik nagusiena adierazi nahi dugu. Honetaz ez dago inolako zalantzarik. Beste edozein iturburuk baino hiru bat bider aukera gehiago eman diote Liburu Santuek Iratzederri bere sinbologiaren etxea eraikitzerakoan. Halere, honela formulatuta guztiz zabala gelditzen zaigunez hiru arlo nagusitan banatuko genuke:

- 1- Itun Zaharraren mundua
- 2- Itun Berriarena
- 3- Kristau tradizioarena

1. Itun zaharraren mundua

Garrantzikoa izan arren, ez da arlo honetako sinbologia iturririk nagusiena. Hauek dira nire ustez adierazpide nabarmenenak.

- MENDIA, zentzu biblikoan, Jainkotasunarekiko topaketa-gune bezala. Honela dio ZOKORRI poeman, izugarrizko indarrez kantatu ere.

"Noiz dut Zokorrin, Eskualdun-apez, Eskual Herria lekuko
Jaun Goikoari Jainko odola, kantuz eskaintzen ahalko.
Begira nagon argi zirrinta pizten ikusiz betiko..." (P.L. 127 orr)

—ABRAHAM, etxea utzi eta esperantza haundiaren aitaren sinbolotzat joko duena. Poema berean haxe dio Iratzederrek:

"... Jainkoak berak deiturik
guziak utziz hegaldatu naiz sort-herri urdin hartarik..." (P.L. 176 orr)

—Exodoan doan herriaren gidari bilakatuko den Jainkoaren MAKILA, Moisesen eskuetan Jainkoaren izate monoteista haundiaren lekuko izango dena. Horeb berri baten aurrean bageunde bezala esaten digu poetak:

"Zure ustez zu zinen zu
Jainkoaren Makila;
eta orain badakizu
xahartu eta deus ez zarela" (J.H. 501 "Haitzen pean")

—Horrekin batera, ESKALEA-ren figura biblikoa adieraz dezakegu Jainkoaren gizonarekiko eta gizonaren Jainkoarekiko harremanetako jarrera iradokitu nahiko ligukena, apaltasunean eta askatasunaren errespetuan oinarritua. Oihartzun bibliko haundiko figura da hau benetan.

Honela adierazten du sinbolo hori Iratzederrek Jaunaren Hegala, bere azken obran.

"Jainkoak barnez barne
guziak badazki;
ez du nahi halere
bortxatuz ideki.
Eskale baten pare
atean lañoki,
bera zabaldu-arte
da gaupez egoiki" (Eza nundik hezi? (J.H. orr. 549)

—Salmoetan hain sarri azaltzen den BASAPIZTIEN sinboloa ere eskeintzen digu poetak, Og eta Basan izen guztiz iradokikorrekin lotuta, oldarka egiten digun zakurbizitza adierazteko. Eta errelato Biblikoen indar beraz ekiten dio beneditarrak bere Deus Meus, Deus Meus poeman.

"Adarrak luze, dena hortz eta dena harrapo!
zezen azkarrak datorzkit niri;
ondoan ditut su-errabian,

lehoin gaitz batzu iduri:
agoa zabal neri behaka agoa zabal, orroaz ari" (Z.M. orr. 102)

- Goian aipatu dugun eskalearen figurarekin loturik ikusi beharko genuke, Isaias igarlearen orritan izugarritzko indarrez isladatzen zaigun YAHWEREN MORROIA, Itun Berriko idazti guztiak kristo sofrizaillearen irudi gisa ikusiko dutena. Iratzeder lotu egiten zaio sofrimenduaren epitome erraldoiari.

"Deslotzen zaizkit hezur guziak, urtzen ari zait gorputza;
eta, ezkoa balitz bezala, chorta chortaka
hertzetaraten bihotza...

Indarrak joanak, mihia idor,
hil-erhautsean urturik natza". (Z.M. orr. 103)

- SHEOL-en sinbologia aipatuko dugu urren, josafateko haranaren aurkako erreferentzia, bizitzaren aurkako heriotzaren lurrraren iluntasun beldurgarria, argitik urrun, esperantzatik erbesteratua.

"Zure gerlari zaintzale gaitzak nun dira orai nun dira?
xuti ditela, lurpetik xuti euskal ondarren begira,
Jaunak ez ditzan hasarrez bota su-leizeeri behera" (Z.M. orr. 126)

- Eta arlo honi amaia emateko azken bi sinboloak ekarriko ditugu, Iratzederren poesian sarrien azaltzen direnak, beharbada poetari iradokikorren gertatzen zaizkiolako giza egoeraren berri emateko eta gure Herri honek hain beharrezko duen esperantza izpia plazaratzeko.

EZEKIEL igarlearen AMETSA, lehengoz, hezur lehorren berbizitze ametsa, Euskal Herri erori eta ilunaren sinbolo. Gutxienez bitan irakurri dut sinbolo hau... eta hau ez da oso fenomeno normala Iratzederren poesian, benetan gogokoen dituen sinboloak bakarrik errepikatzen bait ditu. Bestela, nahikoa izaten du behin erabiltzearekin. Hain da aberatsa eta aniztua donibandarraren sinbologia. Bere poetikaren gailurra jotzen duen ZOKORRI poemaren eskeintzen digu behin. Hala dio:

"Hauts, erhauts, hezur ez da gelditzen, ez da ikusten bertzerik.
Ai, bainan sarri itsaspe, lurpe eta ilhunbe hoitarik
denak uhainka jinen zaizkitzu, goi-deihadarrak pizturik".
(Z.M. orr. 127)

Liburu bereko Jakes edo Zeru Menditik poeman erakusten digu bigarren aldiz, testu inguru berdinean, gure Herri honen salbamen esperantza oihukatzeke.

"Azken goiz hartan, zelai mendi hauk bilakaturik hil-herri,
jautsiko dire, dena iduzki, hezur erhautsen pizgarri,
irrinzin eta irrintzinaka eskual lurpeko hileri;
pitz gaiten eta airez aire joan, hek zerurat aintzindari"
(Z. M . orr . 1 50)

Bigarrena, berriz eta agian hori baino iradokikorragoa, KANTARIK EDERRENA, Bibliako liburuari egiten dioen erreferentzi mundua da. Hortan, gainera, Iratzederrek bai kristau mistikoen tradizio apartari eta iturri beretik edan duen mahometar sufi-enari jarraituz egiten du. Horregatik dute Iratzederren bertsoek Donibane Gurutzekoaren oihartzuna eta Ibn Arabi maixu haundiaren xuxurlapena. Donibane Gurutzekoaren poesia guztiz ezaguna egiten zaigunez, Ibn Arabiren hitz hauekin konparatu nahi nuke Iratzederrek esaten diguna. Honela dio Asin Palaciosen interpretapenean:

" Igualmente pasa con el amor: nadie ama más que a su Creador. Lo que sucede es que Este se nos disfraza bajo los velos de Zeinab, de Soad, de Leila, del oro, de la plata, del honor, de todo lo que en este mundo es amable; y los poetas, dedican a las criaturas las elegancias de sus versos, sin saber esto, mientras que los místicos iluminados entienden que en toda composición poética se habla siempre de Dios, oculto bajo el velo de las formas corporeas"
(El Islam Cristianizado, Hiperion. Madrid 1981. Pag. 464)

Hau da Iratzederren batasun mistikoaren deiadarra eta bere simbologia guztia.

"Eta orai egun oroz, lasai eta dohatsu,
Anaiekin kantuz nago. Jaun Goikoan urtua..." (Z.M. orr. 124)

Eta horrela dio Pindar eta Laino liburuan, mozkorraldi mistikoak suposatzen duen maitearen ardoaren sublimazioa kantatuz.

"Banoa goiz guziez zeruko sotora
hartaril begia pitz naiz beti athera.
Ai, Janpier, mozkor gaiten edanez Jaun hura
Jauzika eta Kantuz gateko zerura". (P.L. "Sototik" orr. 76)

2. Itun berriaren mundua

Itun Zaharreko sinbologiarekin gertatzen den bezala, orain aztertera goazenak ere Euskal Herria nahiz orohar hartutako gizona izango du destinatzaile, egoera zehatz eta tristeak esperantza utopiko batetarantz bertebratu ahal izateko. Oso anitza izango da sinbologia, nolabait Iratzederren Itun Berriaren ezagupen sakona adieraziko diguna, bere barne barneko zentzuaren arauera hartuko baitu, hitza benetan gerta dakigun salbamenerako bide. Gutxienez hogeita zazpi sinbolo ezberdin aurkitu izan ditut bere bost poema liburutan. Orain gehien errepikatzen direnak bakarrik aipatuko ditut, poemaren kronologia jarraituz erizpide gisa.

—KRISTO - DONEZTEBE - AITZOL da Lehenengo trilogia sinbolikoa, Iratzederrek bat egiten baititu Nazaretoko Jesusen Nekaldia, Apostoluen Eginetan azaltzen zaigun Donestebe lehen martiriaren heriotza eta Euskal Pizkundeko bultzatzaile bortitza izan zen gerrate garaiko apez asasinatua. Iratzederrek hamazazpi urte besterik ez zuen sinbologia hau erabiltzerakoan eta, kuriosoki, garaiko JOC-eko langile militanteak jartzen ditu Aitzolen jarraitzaile eta asasinatuaren mezua jasoko dutenen artean.

Zita luze xamarra da, baina merezi du zati bat behintzat ekartzea:

"España hortan izan da segur asko bitahikeri:

horra nun zaikun ethorri

Euzkadirat Galtzhagorri

Jainkoaren amodioz jazartzerat aphezeri.

Berriki aphez suhar bat hil beharrez zeramaten;

hil-harrietan tiroka odolez estali zuten.

ilernuan zer irriak orduan egin dituzten.

Aphez gaichoak begiak, suharrik, zerurat dauzka,

gizon bat doa lasterka

bularrak zilatzen diozka:

Jaunak bezala hiltzean dio: "Jainkoa, oi, barka" (P.L. orr. 21)

—Bestalde, bere geroko poesian sarri erabiliko duen PAZKO GAUA. ABERRI EGUNA da bigarren lotura sinbolikoa. Denoi arras ezaguna egiten zaigunez, gaineratik pasako dut, baina ez 1938ko Aberri Eguna poeman erabiltzen duela lehenengo aldiz esan gabe. (P.L. orr. 25)

—Ez dakit hau esatean oker egongo naizen, baina, nire ustez, GURUTZEARENA da Iratzederrengan gehien agertzen den sinbologia. Esan daiteke beste zenbait sinbolo bere bizitzako sasoialdi

batzutan erabili eta gero baztertu egiten dituela. Hau ez ordea; nolabait konstante bat izango balitz bezala, eutsi egingo dio eta ez dago poema libururik non erabiliko ez duenik. Agian beste edozerk baino hobeto islatzen duelako poeta donibandarraren bizitzari buruzko filosofia. Hain oparoa denez, ugariak izango ditu zeregin sendakariak.

- * Giharrearen suharraren eta bihotzaren eztiaren sinbolo izango da (P.L. orr. 54)
- * Zerurako txartel izango da, sofrimenduak zentzu salbagarria duelako (P.L.orr.57)
- * Argitasun iturri da (P.L. orr. 63)
- * Kristoren salbamenerako minaren hastapena da (P.L. orr. 63)
- * Kristoren "dohatsu dohakabeak" oihuarekin lotuta, zorientasunaren erreferentzi da (P.L. orr. 63)

Eta "Oren Beltza" poeman indar haundiz adierazten du zentzu salbagarri hori. Honela dio:

"Kurutzea dena odol duzu ikusten hurbil eta guziz, pean duen gure lohi gizona..." (P.L. orr. 63)

- * Amodioaren infinitasunaren sinbolo ere izango da (Z.M. orr. 110)

Gurutzearen sinbologiarekin oso estu lotuta eskaintzen digu ere JESUSEN BOST ZAURIEN sinboloa ARGIZ ARGI liburuan.

"Arantz-koroe dute buruan,
bihotz barnean bortz zauri:
ea noiz duten eskain ahalko
mundu zabala Jaunari" (A.A. orr. 76)

Poema honetan Iratzeder Arantzazuko praileei buruz ari bada ere, Garzia Lorcaren "Llego con tres heridas" gogorarazten dit bizitzarena, amodioarena, heriotzarena, Iratzederren kasuan bezala.

Eta guzti horrekin batera OLIOMENDI-ko sinboloa, bizitzako sofrimenduaren erreferentzi gisa.

"Oliomendiko olio sainduz
ditut indartuak,
aitamen buruak eta eskuak..." (J.H. orr. 506)

Gurutzearen sinbologiaren beste bariantea MINA-rena litzateke, sarri baino sarriago aurki dezakeguna. Poeta beneditarrarentzat:

- * Minak zeregin garbitzailea du (A.A. orr. 45)
- * Mina salbamen indar bilakatzen da (A.A. orr. 60)
- * Minak berdintzen gaitu (U.N. orr. 77)

Irakur dezagun zernolako maixutasunaz adierazten digun poetak:

"Bihotza nihork nihorekin
eztu berdin.
Hartakotz dute denek berdin (U.N. orr. 77) "Ez berdin..."

Arlo hau bukatzeko esan dezagun gurutzearekin loturiko BARKAZIOAN bakarrik ikusten duela Iratzederrek egiazko etorkizun argitsua, A.A. liburuan esaten digun bezala.

—Itun Berriarekin loturiko sinbologiaren laugarren elementu gisa San Paulon hain normalki agertzen den MUNDUKERIA versus GOI ARGIA kontrajarketa aipatu beharko dugu. Iratzederrek beste guztiok egin ohi dugun gauza bera egiten du, hots, norberaren bizi aukeren justifikapenak eman, azken batez, giza mugaziaren haurrak garela eta, sarri aurkitzen baikara, hitzez nahiz ekintzez, hori egin beharrean. Horretarako Iratzederrek lehenik MUNDUAREN sinbologia biblikoa aurkezten digu, bere bi ikuspegi ezberdinetan.

a) Jainkoaren presentziaren aurkako espazio teologikoa. Nahi bada, Jainkoaren ausentziaren aberria.

"Noiz othe nauzu osoki
mundukeriz hustuko?
Eta noiz bero beroki goi argiz zoratuko?" (Z.M. orr. 109)

b) Nolabait, honekin lotuta, eta erlijio bizitzari buruzko aintzineko teologiaren lekuko gisa, komentu eta monastegitik kanpoko espazio fisiko eta kanonikoa. Horregatik dio bere arrebari:

"Oi ene Jainko Lorea,
hets leihoak utz mundua.
Ene Jenofa maitea,
Jainkoaren hautatua." (Z.M. orr. 142)

—Bostgarren elementu gisa APOKALIPSIAREN erreferentzia ia obsesiboa aipatuko nuke. Eta elementu sinboliko hau guztiz garrantzizkoa iruditzen zait, hain zuzen ere Kristau UTOPIAREKIN oso estu erlazionatutako zerbait delako. Dударik gabe KRISTAU UTOPIAK formulazio ugari izan ditu eta Mateoren ebanjeliko azken epaietarena izan daiteke garrantzizkoena, gizonarentzat gizona jartzen denean amaigabeko zorionerako neurri, azken bateko Jainkotze izugarri baten burutzean. Irudikatu ezinezko momentu horren ikuskizun apofatikoak izan daitezke kristau utopia hain modu berezian ornitu dutenak, ertaroko, errenazimendu eta lehen iraultza industrialeko predikari milenaristek gogoratu dizkigutenak. Apokalipsiko ANDEREA litzateke lehena, Gravesen The White Goddess-etik ez oso urruti. Iratzederrek horrela ikusten du:

Agur! bihotzez agur, oi, nere maitea.
 Ilargiak derautzu burua aphaintzen.
 Jauntzia urdin eta izarrez betea,
 nere ganat zoin eder ziraren agertzen. (P.L. orr. 66)

Bestalde, ZERU MENDITIK liburuko "su eta khe" poeman utopia apokaliptiko horretarako ezinbesteko baldintzak jartzen dizkigu Iratzederrek.

"Oi, anaiak, gauden kantuz othoitz eta lanean
 izerdiz eta zeru-gozoz Euskal-lurren ontzeko..."

Hala eginez gero zuriz jantzitako hautatuen artean aurkituko gara la jakiteko, munduaren amaiako ordu erabakiorrean.

"Hemen hitzez, han arimez izanen dire pertsuak
 eta Jainkoz du aseko hango eskualdun soinuak.
 Ai, zeruan entzun behar zoragarriko pertsuak,
 Jainkoraino hel-arasiz guk salbatuen kantuek" (Z.M. orr. 195)

Eta Itun Berriko arlo hau bukatzeko hain errekurrente ez diren beste zenbait sinboloen berri eman nahi nuke, laburtu beharraren premiaz. Lehenego bezala kristautasunaren errekorrido sinboliko, erlijio, historiko-teologikoa islatzen duen bertsoa ekarriko dut gogora: Jainko *sendakaria* nolabait.

"Zure bihotza ideki duzu

khar hortaz nadin balia,
odolez hustu zare neretzat
zerura nadin lehia,
eta nik, Jauna, ukatu zaitut
eginez nere nahla.
Betiko sua merezi nuen:
eman dautasu bizia" (P.L. orr. 57)

Esan ere esan behar da maiz mintzatzen zaiola kristautasunaren erdiguneko dogma osatzen duen Hirutasun Doneari, su gisa, ilusio bultzagarri gisa jotzen duen Izpiritu Sainduari batez ere, bete dezan kristau teologiak eskuratu dion rola.

"Pitz zazu othoi! ni baitan
zuk zinuen Gogo. . . !" (Z.M. orr. 109)

Edota

"Leihoak hets eta pitz hiru chirio...
Zato, arreba, zato!
Diogun: Gloria Patri et Filio
et Spiritui Sancto. " (Z.M. orr. 143)

Horrezaz gain ez dira falta Itun Berriko mosaiko historiko-salbagariaren beste zenbait ikur: *Apostoloak*, esate baterako. Eta itsasoa eta arrantzalea, bihotz bihotzetik maite duen poetaren xamurtasunez ekartzen du Iratzederrekin sinbolo hori, hurbiletik sentitzen duelako, bereziki interpelatua aurkitzen delako, berea izan zitekeen bizimodu eza-gunaren partaide.

"Zoin gozoki zen ibilki
arrainzalen barkuan, nolaz du ahantzi?
Hek baizik ez baitzaizko bihotzez jarraiki,
hek baitute odolaz hura maitarazi". (Z.M. "Muskou" orr. 116)

Baina Iratzederrekin badaki agiriko sinbologia ezagun eta errazetik ihes egin eta artelan figuratiboak iradokitzen dion mundu magikoan sartzen, Oteizaren Arantzazuko hamalau irudien kasuan bezala. Hala-kotan askoz hurbilago aurki dezakegu poeta beneditarra Gandiagaren Androkantotik ala Salvatore Mitxelenaren azken garaiko poesia gordin, ebokatibotik. Halere, bere estiloari zintzo jarraituz, Iratzederrekin

traszenditu egiten du harriaren hustasuna, bere utopiarako mitogintzan oinarri izan dakion.

"Arantzazuko mendi mendian
hamalau saildu kantari,
itsas-ondoko leihor hezurren
hamalau arkaitz lazgarri.
Arantzazuko mendi mendian
triputs mamuak iduri
hamalau saildu Jainkoaz gose,
Jainko-Biziaz egarri" (A.A. orr. 78)

Badira beste sinbolo batzu, sotilagoak oraindik, baina behin edo behin baizik erabiltzen ez dituenak, Jesusek kanaandar emakumearekin topo egin ondoren ihardesten dion "Noiztik botatzen zaizkie zakurrei mahai gaineko jakiak..." gogorarazten diguna bezalakoak. . .

"Odola eskualdun izaki eta
eskuara utzirik, erdaraz kanta!
Eskual-ontasunak atzeri bota!"... (A.A. orr. 32)... edo
beltzen arteko kanta espiritualetan hain garrantzitsua den *JORDAN*
ibaiaarena...
"Odolean ta nigar errekan iragan eta,
garbiturik, barnaturik, zabalduzik baitoa..." (A.A. orr. 27), baina
utzi egingo ditugu hirugarren arlora pasatzeko.

3. Kristau tradizioarena

Egia esan, lehen arloko hirugarren puntu honen sarreran berari dagokion Iratzederren sinbologia ia GUZTIA Sabino Aranaren lehen nazionalismoko EUSKALDUN FEDEDUN oinarrizko printzipioarekin lotuta dagoela esaten badut, agian gehiegikeria hutsa eta justifika ezina irudituko zaio bat baino gehiagori. Halere, horrela dela sinesten dudanez, ildo horretatik joko dut. Dena dela, sinbologiaren ITURRI HISTORIKOAK aztertzen ditudanerako utziko ditut hainbat eta hainbat esparru, bertan kokatzea egokiagoa iruditzen zaidalako.

Euskaldun-fededun esan dut, euskal katolikotasun abertzalea ezinbesteko produktua izango balitz bezala gure Herri honetan. Konzeptu hau garai hontan oso erasotua egon arren, hala eta guztiz ere Iratzederrengan egiaziartzat jotzen dudala esan beharrean nago, berak bizitzarako onartu eta defendatzen duen bizi-egitasmo baten bandera eta ikur.

Hain zuzen ere lotu egiten ditu binomioaren bi zatiak eta ez du inolako beldurrik erakusten zati bakoitzari errelato zaharrek eta elizaren definizio dogmatikoek eman dioten parafernalia hornigarria gehitzeko.

Ehunka adibide ekar nezake aipatu dudan binomio hori horrela dela erakusteko baina guztiz argia denez, nahiago izan dut sinbologiaren formulazioan gelditzea. Esate baterako, Pindar eta Laino liburuan hasiera hasieratik konparatzen du, gero Salvatore Mitxelenak bere Confixus obran egingo duen bezala, Euskal Herriaren egoera Aste Santuko Jesusen Nekaldiarekin.

"Lehen abertzaleak hedatuz zoazin
Euzkadi guzira;
ortzirale saildu bat gero zaiote jin;
hemen gehienek dute "tolle" oihu egin...
gure dei suharra
Jauna, entzun zerutik, Pazko etor dadin". (P.L. orr. 30)

Gainera Jainkoak eskutik hartu behar duen herri honen heroi fondatzaile legendarioak ere kristau tradizioaren keinuz agertuko dira, saildunen koroaz jantzitako AITOR bezala.

"Dena su, dena chimist da tanpez agertu
Aitor, Eskualdun Aita, Larrungo gainean.
Buru gaina izarrez zaio inguratu..." (P.L. orr. 39)

Eta herri honen eraikuntzari buruzko erreferentziak ekartzen ditue-nean, bortitzak, iradokikorrek izateaz gain, kutsu izugarri hori dariela esan behar da. Adibidez, Zeru Menditik poemarioko Axular edo lurra-ren kantua poema boteretsuan honela adierazten digu Iratzederrek Euskal Mezaren sinbologia.

- a) Gu ere aiko gare, pertsuz eta kantuz
Euskaldunen bihotzen
Eskuaraz zabaltzen,
Oi, Axular!
- b) Suz eta zeruz Eskuara aphainduko dugu
nausi chutitu eta egin dezan oihu:
dohala ba erdara
Herritik kanpora!
Oi, Axular!

c) Kantuz jinen gintzaizu Eskualdun anaiak
 ikasle, laborari eta aphezgaiak
 Eskual gogoa sutan
 altchatuz airetan
 Oi, Axular!

d) Denak soinu, orduan berpiztuko zare
 Iduzkia soineko, Larruna aldare,
 Eskual-Lurra bethiko
 Jaun goikoratzeko
 Oi, Axular! (Z.M. orr. 133)

Baina hau ez da aldi bakarra eta Uhaineri Nagusi liburuan ere ildo beretik jotzen du poetak Herrigintza prozesua marrazteko, mezaren sakrifizio eta eskaintza zentzu bikoitza aspimarratuz gainera.

"Ni ere minez joan nintzen behin
 Eskual bidetan, eder bidetan,
 gure lurreko ederrenekin aldare
 baten egin nahian" (U.N. orr. 16)

Edo euskal bizitzaren zentzuaren programaketa eta goralpena iradokitzerakoan luzatzen digun KANDELAREN sinboloa bera aurrekoarekin guzti lotuta dagerkigu.

"Elizan eta plazan zerbeit, norbeit izan:
 gutan ariz Jainkoak denak berri ditzan.
 Gustu hartzerakoan, ez ager, ez izan:
 gu itzaliz munduak Jauna ikus dezan" (U.N. orr. 56)

Arlo honetako azken SIMBOLOGIA definigarriarekin aritu baino lehen beste zenbait zertzelada eman nahi nituzke ukitzen ari garen gaiari buruz, nolabait Jainkoa eta Euskal Herriaren arteko nobiazko aszetiko eta ezkontza mistikoaren bereizgarriak zeintzu diren argitu ahal izateko.

- Jainkoa da zorientasunaren iturri bakarra (P.L. orr. 53)
- Fedea heriotzaren garaile izan arren, ez da minaren aurkako sedantea (P.L. orr. 82)
- Bob Dylanen "With god on our side" polemiko haren parafrasia eginez, Jainkoa alboan dugularik ez diogula ezeri beldurrik izan behar. (Z. M. orr. 18 5)
- Jainkoaren begiradak edertuko du Euskal Herria (A.A. orr. 75)

—Jainkoak salbatuko du azken batez Euskal Herria (A.A. orr. 37 eta 51)

Baina azken puntu honetara iristerakoan ez nuke honi buruzko Iratzederren ohar guztiz bitxi eta, nire ustez, guztiz definigarri bat azpimarratu gabe utzi nahi. Egia delakoan nago Iratzederren aberriaren eraikuntzarako kredoan bortxakeriak ez duela Toki haundirik, baina harrigarria da nola bereizten duen odola eman eta odola hartu dutenen arteko ezberdintasuna. Badirudi behin eta berriro oihukatu egiten digula zein haundiak diren Herri honen alde odola eman dutenak... eta badirudi, aldiz, ez duela onartzen erasotzen duenaren jarra. Dena dela, Iratzederren sinbologian, oparitutako ODOLA osagarri bat besterik ez litzateke izango, horren aurretik jartzen baitu OTOITZA. Horregatik dio zero Menditik liburuan

"Aditu dugu Eskual fraideek aditu zure oihua,
aditu ere ichuri duzun odolaren dei kartsua;
gau eta egun menderen mende eskualdun othoitz kantua
mendi huntarik airatuko da, zure hill-hatsak piztua" (Z.M. orr. 149)

gero deiadar bortitzez hau esateko:

"Bertze Herriak eraiki dira odolaz,
Euskal Herria eraikiko da othoitzaz" (Z.M. orr. 149)

Guzti honen amaian Iratzederrek ERDIKUNTZA erraldoi bat jartzen digu, KRISTAU UTOPIAREN EUSKAL KRISTOAREN erdikuntza. Iratzederrek zenbait pausu ematen du horretarako. Uste dut lehena 1975ko urriaren 20ko Behazue poeman ezarria dagoela. Bertan, Michelangelo Buonarrottian Pieta Rondanini erdiragarria bailitzan, hitzaldi honen hasieran adierazi ditugun identifikatze prozesuak osatzen ditu, Otaegi ETA-ko militantearen heriotza kantatzen duenean, eta batez ere Otaegiren amaren jarrera. Hain zuzen ere hiru hurbiltze alegoriko egiten ditu

- 1- Jainkoa - Euskal Herria
- 2- Kristo - Otaegi (Kristoren odola - Otaegiren odola)
- 3- Maria Jesusen Ama - Otaegiren ama. (J.H. orr. 484-485)

Honen ondoren Euskal Kristo horretarako beharrezkoa den kokagune historikoa eta etikoa xuxurlatzen digu: Eliz Amaren altzoa. entzun nola adierazten duen:

Aurkitua dut, hara! maite bat
 lurreko eta zerukoa:
 Euskal-Eliza nere maitetzat
 hautatu eta kantuz noa.

Ezin bertzez hiltzean,
 begitartean
 lurrekoen artean
 uztea ! . . .

Ez nerea, bainan zurea,
 eskual Eliza nere maitea.
 Ez nerea, bainan zurea!
 nerekin gerorako
 baitazu moldatuko
 euskal-kristoren begitartea". (J.H. orr. 553)

Eta behin Euskal Eliz barruan Euskal Kristo hori erditu ondoren, hau da, benetako euskaldun fededuna, Iratzederren eritziz iritsia izango dugu Euskal Kristauaren utopia betea: gizona gizonarentzat ez OTSO, baizik ZERU izatea.

" ..ageriko da zoin garen denak elgarren bete,
 denak elgarren zerua". (J.H. orr. 560)

Eztabaidatzeko gauza ea Iratzederren UTOPIAGINTZA hori atzerantz edo aurrerantz egin behar den prozesua. Baina gero ihardungo dugu horretan.

Naturarekin loturiko sinbologia

Badakit arlo honetan ihardun baino lehen beharbada Iratzeder eta naturaren arteko harremanak aztertu beharko genituzkeela, hots, zer den NATURA Iratzederrentzat eta zer den Iratzeder naturarentzat. Badakit oso laburki adierazita poeta eta idazle askorentzat natura batez ere erromantikoen garaiko barneko bizikizunen ispilu isladaria izan dela, sentimenduen eta gisa egoeren kanpai pasibo, oihartzunlaria. Eta ezin uka neurri batetan ori bera gertatzen dela Iratzederrekin. Baina neurri batetan bakarrik. Bere poema liburutan naturarekiko komunikio estua nabarmentzen da, elkar onartze eta mireste prozesu luze baten ondorioa. Bestela esplikaezina izango litzateke poeta lapurtarren exaltazio ia mistikoa, ezinezkoa naturaren presentzia orobeteraz-

lea eta, hain zuzen ere, urte askotako harreman maitasunezkoek bakarrik uzten duten maitale zaharren arteko ulertze adierazgaitz horren grazia.

Natura esan dugu eta, beharbada, Euskal NATURA esan beharko genuke, Iratzederren kosmobisioan eta kosmogonian ez baitago Euskal ez den ezer, ez Jainkorik, ez Kristorik, ez gizonik, ez naturarik. Eta arlo honetan ere laburbildu beharrean aurkituko gara, hain da aberatsa, hain adierazgarria bere sinbologia. Naturarekin loturiko guxtienez berrogeita bat sinbolo ezberdin arakatu ditugu bere obran baina usuenak bakarrik emango ditugu.

Hasteko esan dezagun seguraski IRATZEA-HARITZA-ITSASOA trilogia-boteretsua izango litzatekeela sinbologia mota honen paradigma. Eta ez dakit noraino bereiz daitezkeen, nola hala beraiek osatzen baitute Iratzederren Euskal Herriarekiko ikuspegiaren hezurdura.

IRATZEA:

* Gero berri baten utopia lekua den euskal mendiaren iraun nahiaren lekuko da iratzea. Honela adierazten digu Indar eta Lano Liburuaren azken poeman.

"Eskual Herriko harri tartean
sortu iratze ostoa,
dena lilura ta usain gozo
iragan zaizu Hegoa:

Herdoildu dautzu, itsas aizeak
ekharri ferde bizia.
Eta, suz bethez, ethorri zaitzu
chimicht-karraskan ortzia.

Mendi buruan daldaran dago
nere iratze ostoa...
Aphalik dago baina nagusi
hartuz oren gozoa.

Euskal Herriko ameslariak
atzar lo pisu hortarik
ar giten kantuz, soinuz ta pertsuz
IRATZERAT bildurik" (P.L. orr. 88)

Baina ez da hori bakarrik, Iratzederrek sarri trszenditu egiten

bait du IRATZEA eta berarekin beste elementuak Euskal Arima azken batez Jainkoratua izan dadin. Honela dio Zeru Menditik liburuko Axular edo lurraren kantua poeman.

... Hantchet Eskual Arima...
 iratzeri fereka, gaineri musuka,
 otheak harrotuz ta haitzak daldaraziz...
 airez aire gateko eta zeruz zero
 zirimiromirolan Jainkoratu arte " (Z. M . orr. 131)

Eta IRATZEA zenbateraino bihurtu den trilogia sinboliko horren elementu jakiteko ikusi besterik ez dugu nola Iratzeder Afrikan dagoen bitartean iratze hostoa jartzen duen urrutiko aberriaren sinbolo nostalgiko gisa.

"Noiz agertuko zait berriz neri
 euskal hurreko iratze ostorik
 haizean eta uripean dantzari,
 haizez hanpaturik, uriz mozkorturik
 mendi gainetan dantzari? (J.H. orr. 535)

Dena dela, lehen aipatu dugun bezala, oso gutxitan azaltzen zaigu iratzea elementu solte bezala. Maizago HARITZAREkin elkartuta begizta dezakegu, errealitate beraren bi sinbolo bereiztezinak. Horrela aurkezten zaigu Iratzeder bai Argiz Argi liburuan bai Uhaineri Nagusi-n bai Jaunaren Hegala bere orain arteko azken poemarioan.

Itsas aldeko marruma ihurzuri ximixta,
 iratze-gorri zirimol, haitzondo bat xut-xuta..." (A.A. orr. 30)

Gero, sinbologia historikoa aztertzerakoen argituko dugun bezala, esan beharrik ez dago Gernikako Arbolarekin lotuta dagoela haritza. Agian ez da inon Uhaineri nagusi liburuan bezain garbi gelditzen HARITZA azken batez Euskal Herri osoaren sinboloa dela eta behar bada Euskal Herri jainkotu utopiko batena bereziki. Hala dio Iratzederrek Saindu berriak poema iradokikorrean.

"Ostoak histen, adarrak hiltzen
 ari zaizkion haitzari
 bizi dadien, berpitz dadien,
 ez etor, otoi! dantzari.
 Sineste-garrak behar zaizkio

erro barnetan ixuri:
Saindu berriak behar ditu bai
oraiko Eskual Herriak". (U.N. orr. 82)

Eta ia beti berarekin doan iratze ostoarekin batera, edertasunaren eta indarraren parametro egingo du Iratzederrek.

"Mendietan den ederrena
Iratze osto;
zuhaitzetan jaunaren jauna
aiten haiz-ondoa" (J.H. orr. 539)

Dena den, beharbada Argiz Argiko "NOIZ OTE?" poeman adierazi du poeta lapurtarrak gure, euskaldunon HARITZA-rekiko konpromezua, goian aipatzen genuen jainkotze horretarako ibilbidea, eta itxuragabeko nostalgiak adierazten du gainera, jadanik errelatu haundien hil beilan egongo bagina bezala.

"Noiz ote, otez ote, noiz joanen gare ote
gainez gain otez ote?
Biak su, biak odol, noiz joanen gare ote
hegoak joan ostoez Haitza bezti arte?"

Haiz-Hego, haitz-ostoa... Ez gaiten hain zoro;
nola eta nork hil ote haitz-ostoa oro?
Haiz-hego, haitz-ostoa... Goazen lanoz goiti
lanoz lano joanez dugun... lurra jainkoz busti"

Sinbologian aritzea fortunatu zait eta ez literatur analisiaren beste arlotan baina ezingo nuke kezkatzen nauen zerbait esangabe aurrera jo. Hots hain zuzen poema honek ordurarteko eruditik atera eta beste esparru baten atarian jartzen duela Iratzederren poesigintza, T.S. Elliotthen iruditeri eta diskurtso poetikoaren bidean. Beste batean analizatzea atsegingo nukeen puntua da. Baina jo dezagun trilogiaren hirugarren elementura, ITSASORA.

Gabriel Celayarekin gertatzen den bezala nik ez dakit Iratzeder ITSASO den ala ITSASOARI Iratzeder dei diezaiokegun. Seguraski sinbolo honekin arkizen da gure poeta gustoen, bere bizikizun pertsonalen eta bere Euskal Herriaren bizikizunen pausaleku egiten baitu, bihotz, umontzi eta altzo. Itsasoa, Euskal itsasoa,

—Arbasoen bizileku da

- Infinitoaren sinbolo
- Herri menderakaitzaren ikur
- Galtzailearen erreferentzi eta pairamen
- Jainkoaren edertasunaren gorpuzdura.
- Jainkotasunaren pertsonifikazio (P.L. orr. 73)

Itsasoa Jainkotasunaren sinbolo izate hori askotan agertzen den ideia da eta fedegabeak federa deitzen dituenean ere Iratzederrek Itsasorantz deitzen ditu,

"Iduzkiz gora, izarrez gora
Argi argian argiak oro
sortzen zaikion itsasoraino" (U.N. orr. 21)

Baina poetak, Donibanekoa izanik, aspalditik du entzuna zer den itsasoa, nagusitzen den galerna, eta nolakoa infinitasun hori gurutzearen ordaindu behar den bidalaria. Horregatik behin baino gehiagotan elementu dialektiko gisa aurkeztu eta beraren bitartez erakutsi nahi izan digu naturaren beste edozein sinbolok baino hobeto isla diezagukela giza-kezkaren drama, gure egonezina eta gure amets kuttunenen porrota .

"Latso-fitsa
hunat ari, harat ari
uhainetan pulunpari.

"Latso-fitsa
zait iduri
ni neraman ametsa..." (U.N. orr. 75)

Halere, oso da bitxia nola Iratzederrek, nik dakidanez, behin behintzat indar positibotzat jotzen duen itsasoko GALERNA, euskal indarrek erdaldunenei egin beharko lieketen erasoaren sinbolo.

Poemari sarrera gisa frantsesez "Ils ont peur de nous" jarri ondoren honela goraiatzan du desiozko euskal indar izugarri horren eragina,

"Itsas-aizeak jo mendi-gainetako harrok hezurreri
aztaparka dauden haitzburuak bezein ileak buruan
galernatsu,

eta behakoa, bekain beltzen pean, mendez mendetako

erdal indarrerri, gogor egin duten gure arbasoek
bezenbat su..." (A.A. orr. 42)

Eta hortik aurrerako sinbologia laburbildu egingo dut eta gainetik pasa azterketa serioagoa beste aukera baterako gelditzen delarik. Dena dela arreta haundiz analizatzea merezi duenaren sinismenean nago, poeta gutxi baitugu euskaraz Iratzederrek bezain mitologia aniztua eta zehatza erabiltzen duenik. Besteak beste gogora ditzagun.

—Askatasun EGUZKIA, seguraski gerrate garaiko kantaren oihartzun.

"Argi churi zirrinta, urhez gorriturik...
Laster haizatu baitu gaua haizetarik..." (P.L. 24)

—ILHUNBEA, tristezia aroaren sinbolo (P.L. orr. 32)

Hala ere Iratzederrek erabili izan du beste zenbait esanahiekin. Batez ere Pindar eta Laino liburuan, Nemesio Etxanizen Angelusaren parafraasi antzeko zer bait egitean. Ez hori bakarrik, ordea, poema irakurri eta gero XIX. mendearen bigarren zatiko errealismoranzko bidaia egin eta Milleten pintura guzti *iradokikorretik* ateratako gogartea baiturudi. Argi horren arabera erroko berdintasunaren sinbolo litzateke, noizbait denok egin belar dugun "etxeratze" ekidiezinaren oroimen. Hunkigarri egiten du gainera poetak.

"...eta behiak marrumaka etchea alde datortzi,
haurraren deia nunbeitik baitute entzuten..."

mundua, zoin gocho zaren lokartzerakoan!

Gogoa lanhodun herrian arinik zait ibilki.
Arantza baino gorago badoa ezkila:
direnak oro othoitzean ari dira echtiki
nihau othoitze egina niz...airetan nabila.

Zato, nere gogoa, zato! goazen laster hotz baita;
goazen suko sorgin dantzen luzaz ikustera". (P.L. orr. 58-59)

—Hala ere ezin izango dugu ahantzi, gehienetan kontzologarri baino, beste Euskal Herriari buruzko ikuspegi ilunago, ezkorra-

go, etsipengarriago baten islada izaten dela ilunabarraren sinbologia poeta donibandarrentzat. Gogoratu bestela.

"Bortz urthe gaur ginela ametsetan ari
eskual ilhuntze batez gainetan kantari..." (Z.M. orr. 185)

Gauza berbera gertatzen zaigu ilunabarren ondoko GAUA-rekin, heriotzaren azken tristeziaren oroigarri zaiola Iratzederri, batez ere amaren heriotza oraindik bihotzaren erdian duelarik.

"Gaua da gaua, gau beltza
sor gelarat baiterama
gau beltzak ene bihotza:
entzun, ama; ni naiz, ama!" (U.N. orr. 27)

lido beretik doa HAIZEAREN sinbologia, heriotzaren garraiolari bezala, Pindar eta Iano liburua bederen.

—Larrun mendia, normalean, bizitzaren zenbait egoera ezberdinen sinbolo lez agertzen zaigu. Euskal Herri sakonaren lekuko gehienetan... eta behin besterik ez bada ere -oso arraroa baita gai hau Iratzederrengan- maitemintzearen espazio. Gogoratu nahi dut bere bertsoa.

"...uda goizetan, irriz, jauzketa, gazteak jiten zauzkitzu.
Zenbaten duten zerutik hurbil gahin hortan elgar maitatu.
(P.L. orr. 46)

—Bestela, esan dezagun EZKILA eternitateko zoriontasunaren igarile gertatzen dela, (P.L. orr. 69) OTE SUA gure hilezkortasunaren keinu den bezalaxe.

"Ote-suko pindarra
zeruan Izarra;
gure gorputz-hilkorra
zerutu beharra" (J.H. orr. 523)

SUA-ren ikurrak baditu beste zenbait gauzatze prozesu. Besteak beste:

- * sugarraren "boz pollita" musika ederraren oroitzapen (P.L. orr. 80)
- * Sua arbasoen bozaren deiadarra da alde batetik euskaldun

gaitzen kantuak eta dei latzak entzun ahal izateko eta, bestetik, haizeak Aiten nigarra Bizkaitik ekarri diolako. (P.L. orr. 80-81)

- Oro har LOREAREN sinbologiak ez du garrantzizko tokirik Iratzedarren mundu poetikoan. Zera esango genuke, noizbait edo, eskaini digula lilia adiskidetasunaren xamurtasuna adierazteko. (P.L. orr. 79)

Harrigarria badirudi ere sarriago eskaintzen digu denboraren iheskortasunaren itzal gisa edo edertasun joanaren ihartze prozesu gisa.

Ez atxik bihotz erroak lurrari lotuak,
utz, bertzen trufen lotsekin, irri eihartuak"... (A.A. orr. 48)

Eta beste poema batean zentzu arras misteriozuz ikus dezakegu, udaberria bersus harri beltzetako LORE ezaz mintzatzen zaigunean. Halere, nik uste, gerrari buruz ari zaigu Iratzeder eta segur asko Gernikako horma beltz, suntsituak lirateke lore ezaren aberri .

"Udaberria irriz
dago munduari:
harri beltzetan lore
guti zait ageri.
GERNIKA!" (P.L. orr. 32)

- IZARRAK, doantasunaz emaniko bizitzaren sinbolo dira (P.L. orr. 90)
—XORIEI eginbeharra Jainkoaren atseginerako kantari izatea da (Z.M.orr. 107)
—HEGOA, bizitzaren haizearen sinboloa den bezela (J.H. orr. 486), Afrikako LUR IDORRA ikusi gabe sinesten dutenen esperantzarako sinbolo (J.H. orr. 536) eta UR LASTERRA ukitzen duen oro lore bihurtzen duen maitasunaren ikur (J.H. orr. 538)... beste muturreko dramatiko batetan UDAZKENA bidaiaren azkenaren oroimen izango da. (A.A. orr. 36)

Arlo honi amaia emateko zera esango genuke. Orokorrean hartuta IZADIA

- Gure sentimenduen islada, ispilu dela (P.L. orr. 46)
—Jainkoari kantatzen dion orkestra zoragarria dela (Z.M. orr. 123)
—Bere ezagupena arimaren egoerak adierazteko ezin hobea dela (Z.M. orr. 130)

—Bertatik atera ditzakegula eternitate zorionsuaren sinboloak
(Z.M. orr. 150)

—Eztabaidaren ikur ere izan daitekela (U.N. orr. 22)

Xarmangarria da arlo honetan ere Iratzederrek nola interpreta dezaken natura klabe bibliko batetan ikustea, salmoen parafasia egiten egongo bailitzan edo Nazaretoko Jesusek berak gizonaren semeari buruz zioena, bere lehen jarraitzaileei gerta zakiekenaren programa aurkezterakoan.

"Usoak badu bere chokoa,
ainharak ere umen-ohantze beroa.
Nere errege, nere Jainkoa, ez othe duket zure altzoa?"
(Z.M. orr. 104)